



Gołuchowska Marta, *Kilka uwag o „Homilii” Mikołaja Mistyka, wygłoszonej w związku ze zdobyciem Tesaloniki przez Arabów (904 r.)*, „Balcanica Posnaniensia. Acta et Studia” 2011, t. 18, s. 35–42.

<https://doi.org/10.14746/bp.2011.18.4>

<https://pressto.amu.edu.pl/index.php/bp/article/view/54641>

Institucją przechowującą materiały źródłowe jest Biblioteka Collegium Historicum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

<http://bch.amu.edu.pl>

Zadanie zostało zrealizowane w ramach konkursu „Społeczna odpowiedzialność nauki II – Wsparcie dla bibliotek naukowych”. Projekt zatytułowany „Digitalizacja archiwalnych wydań czasopism naukowych zgromadzonych przez Bibliotekę Coll. Historicum UAM”. Projekt dofinansowany ze środków budżetu państwa, przyznanych przez Ministra Nauki w ramach Programu Społeczna odpowiedzialność nauki II. Wsparcie dla bibliotek naukowych (umowa nr BIBL/SP/0092/2024/02 z dnia 05.12.2024). Całkowita wartość projektu: 247 236,00 zł. Kwota dofinansowania: 220 836,00 zł.

The institution storing the source materials is the Library of the Collegium Historicum of the Adam Mickiewicz University in Poznań.

bch.amu.edu.pl

The task was carried out within the framework of the competition “Social Responsibility of Science II – Support for Scientific Libraries”. The project entitled “Digitization of archival editions of scientific journals collected by the Library of the Coll. Historicum of Adam Mickiewicz University”. The project was co-financed from state budget funds granted by the Minister of Science within the framework of the Programme Social Responsibility of Science II. Support for Scientific Libraries (agreement no. BIBL/SP/0092/2024/02 of 05.12.2024). Total value of the project: PLN 247,236.00. Amount of co-financing: PLN 220,836.00.



UNIwersytet
IM. ADAMA MICKIEWICZA
W POZNANIU



Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego



Społeczna
Odpowiedzialność
Nauki II

KILKA UWAG O HOMILII MIKOŁAJA MISTYKA, WYGŁOSZONEJ W ZWIĄZKU ZE ZDOBYCIEM TESALONIKI PRZEZ ARABÓW (904 R.).

MARTA GOŁUCHOWSKA

ABSTRACT. Marta Gołuchowska, *Kilka uwag o „Homilii” Mikołaja Mistyka, wygłoszonej w związku ze zdobyciem Tesaloniki przez Arabów (904 r.)*, (*A few comments on Nicholas Mystikos's homily on the sack of Thessalonica by the Arabs in 904*).

Balcanica Posnaniensia. Acta et studia, XVIII, Poznań 2011, Wydawnictwo Poznańskie, pp. 35-41, ISBN 978-83-7177-857-5, ISSN 0239-4278. Polish text with a summary in English.

Marta Gołuchowska, Uniwersytet Łódzki, Instytut Historii, Katedra Historii Bizancjum, ul. Aleksandra Kamińskiego 27a, 90-219 Łódź, Polska-Poland.

Mikołaj Mistyk, patriarcha Konstantynopola w latach 901-907 oraz 912-925, jest autorem wielu listów i homilii, które stanowią ważne źródło do poznania dziejów Bizancjum pierwszej ćwierci X wieku¹. Przedmiotem moich rozważań jest jedno z dzieł patriarchy, a mianowicie *Homilia Mikołaja patriarchy o zdobyciu Tesaloniki, wygłoszona z ambony wielkiego kościoła*. Do naszych czasów zachował się jeden rękopis tego tekstu, jako dodatek do relacji Jana Kameniatesa, dotyczącej wzmiankowanego wydarzenia. Po raz pierwszy *Homilia* została opublikowana przez Giannisa Tsarasa². Drugie wydanie, z którego korzystałam, przygotował Leendert Gerrit Westerink³. Homilia nie jest długa, składa się bowiem ze 130 wersów. Patriarcha wygłosił ją w kościele Hagia Sofia. Być może miało to miejsce już w początkach sierpnia (5 bądź 12) 904 roku⁴, a więc raptem w kilka lub kilkanaście dni po wydarzeniu, do którego nawiązywał stołeczny biskup.

¹ Na temat życia i twórczości Mikołaja Mistyka patrz – L.G. Westerink, *Introduction*, w: Nicholas I Patriarch of Constantinople, *Letters*, Greek and English Translation by R.J.H. Jenkins, L.G. Westerink, Washington 1973, s. XV-XXVII; W. Swoboda (oprac.), A. Brzóstkowska (tłum), *Testimonia najdawniejszych dziejów Słowian*. Seria grecka, z. 3, Warszawa 1995, s. 294; J.N. Ljubarskij, *Zamečanija o Nikolaje Mistikie v svjazi z izdaniem jego sočinenij*, w: idem, *Vizantijskije istoriki i pisateli*, Sankt-Peterburg 1999, s. 55-67.

² *Nikolaou Patriarchou homilia eis ten alosin tes Thessalonikes*, „Makedonika” 1, 1940, s. 236-246 (tekst homilii s. 243-246).

³ Nicholas I Patriarch of Constantinople, *Miscellaneous writings*, Greek text and English translation by L.G. Westerink, Washington 1981, s. 8-16 (tekst homilii cyt. dalej jako: Mikołaj, *Homilia*).

⁴ *Ibidem*, s. 143.

Mamy więc, jak można sądzić, do czynienia ze źródłem, będącym szybką reakcją na jakże aktualne wydarzenie.

W artykule podejmuję próbę odpowiedzi na kilka pytań, które zrodziły się przy lekturze tekstu homilii. 1. Jaki cel przyświecał Mikołajowi Mistykowi przy wygłaszaniu homilii? Jakimi metodami chciał go osiągnąć? Jaka jest przydatność tekstu do odtworzenia dramatycznych wydarzeń, które rozegrały się w Tesalonice 31 lipca 904 r.?

Tesalonika⁵, drugie po Konstantynopolu, najważniejsze i najbogatsze miasto Cesarstwa Bizantyńskiego, zostało zdobyte przez Arabów 31 lipca 904 roku, po trzydniowym oblężeniu. Miasto nigdy, aż do tej chwili, nie uległo wrogim najazdom. Tak np. u schyłku VI oraz na początku i w latach 70. VII wieku miasto kilkakrotnie atakowali Słowianie, czasami wspierani przez Awarów⁶. Wówczas Tesalonika potrafiła się obronić. Najeźdźcy spustoszyli tylko jego okolice. Ich ataki podejmowane były od strony lądu. Zagrożenie od strony morza było niewielkie, w konsekwencji czego obrona brzegów stanowiła dla tesaloniczian drugorzędny problem, stąd widowym wyrazem był brak dbałości o umocnienia nadmorskie⁷. Ten stan rzeczy zemścił się straszliwie na mieszkańcach miasta właśnie na przełomie lipca i sierpnia 904 r.

Za panowania Leona VI Arabowie zagrażali Cesarstwu Bizantyńskiemu zarówno ze wschodu, jak i z zachodu. Na najazdy narażone były Armenia oraz Cylicja. Sytuację w tej części państwa zmienił ok. 900 roku Nikefor Fokas, strateg Trakezjon, który pokonał Arabów⁸. Z kolei w 902 roku Bizantyńczycy stracili Taorminę, ostatnią posiadłość na Sycylii, a ponadto złupione zostało Demetrias, bogate miasto w Tesalii⁹. Pomimo że w 904 roku do Konstantynopola dobiegały pewne sygnały o przygotowaniach Arabów do ekspedycji morskiej przeciwko Cesarstwu, bizantyńska flota nie podjęła kroków, które zneutralizowałyby rodzące się niebezpieczeństwo. Na czele sił arabskich stanął Leon z Trypolisu, renegat grecki¹⁰. Nasza wiedza na jego temat jest skromna. Młodość spędził w Attalii, skąd został wprowadzony przez Arabów do Trypolisu. Był jednym z wielu Bi-

⁵ Na temat roli Tesaloniki w Cesarstwie Bizantyńskim patrz m.in.: W. Swoboda, *Sołun (Saloniki)*, w: *Słownik starożytności słowiańskich. Encyklopedyczny zarys kultury Słowian od czasów najdawniejszych do schyłku wieku XII*, red. G. Labuda, L. Stieber, t. V, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1975, s. 336-340 (tam dalsza literatura).

⁶ Na temat losów zmagających tesaloniczian ze Słowianami i Awarami patrz m.in.: H. Evert-Kappesowa, *Słowianie pod Tesaloniką*, w: *Europa-Słowiańszczyzna – Polska, Studia ku uczczeniu profesora Kazimierza Tymienieckiego*, Poznań 1970; P. Lemerle P., *Les plus anciens recueils des Miracles de saint Demetrius et la pénétration des Slaves dans les Balkans*, t. 1-2, Paris 1979-1981; T. Korres 1998, *Some remarks on the first two major attempts of Avaroslavs to capture Thessaloniki (597 and 614)*, „Byzantina” 19, 1998, s. 171-185; M.J. Leszka, *Kilka uwag na temat śmierci Prebuda, księcia Rynchinów*, „Slavia Antiqua”, t. 46, 2005, s. 57-62.

⁷ R.K. Odettallah, *Leo Tripolites – Ghulām Zurāfa and the Sack of Thessaloniki in 904*, „Byzantinoslavica”, t. 56, 1995, s. 101. O morskich murach Tesaloniki – M. Vickers, *The Byzantine Sea Walls of Thessaloniki*, „Balkan Studies”, t. 11.2, 1970, s. 261-280.

⁸ G. Ostrogorski, G. Ostrogorski, *Dzieje Bizancjum*, tłum. W. Ceran, H. Evert-Kappesowa, S. Wiśniewski, Warszawa 2008, s. 265.

⁹ Ibidem. Szerzej na temat stosunków arabsko-bizantyńskich poprzedzających zdobycie Tesaloniki, jak i tego wydarzenia – S. Tougher, *The Reign of Leo VI (886-912). Politics and People*, Leiden, New York, Köln 1997, s. 185-191.

¹⁰ V. Christides, *The raids of the Moslem of Recte in the Aegean sea: piracy and conquest (800-961 A.D.)*, „Byzantium” 51, 1981, s. 83; *The Oxford Dictionary of Byzantium*, t. II, New York-Oxford 1991,

zantycyków, którzy przyjęli islam i służyli Arabom. W Trypolisie rozpoczęli karierę wojskową, jak również administracyjną¹¹. W czasie jej trwania zapracował sobie na miano niezwykle kompetentnego i śmiałego wodza¹².

Leon pierwotnie planował zaatakować Konstantynopol, jednak po zajęciu Abydos, zmienił plany i wyruszył na Tesalonikę, którą, jak wspomniałam wcześniej, zdobył 31 lipca¹³. Najeźdźcy dokonali w mieście krwawej rzezi, brutalnie potraktowali zarówno mężczyzn, jak i kobiety. Opuszczając Tesalonikę, Arabowie uprowadzili wielu jeńców i zabrali olbrzymie łupy. Zniszczeniu uległa zabudowa miasta, szczególnie w części portowej.

Uczeni, szukając przyczyn bizantyńskiej klęski, wskazywali na różne jej powody. Doszukiwali się ich m.in. w zdradzie Eustacjusza, drungariusza floty cesarskiej, który odmówił udziału w walce oraz w niewielkim doświadczeniu Himeriusza, logotety drogi, na którym w ostatecznym rozrachunku spoczął ciężar powstrzymania Arabów¹⁴. Według niektórych historyków, o łatwości, z jaką wroga flota zdobyła Tesalonikę, zdecydowały dwa czynniki: słabość umocnień miasta od strony morza oraz walory okrętów, wchodzących w skład dynamicznie rozwijającej się floty arabskiej¹⁵. Dopiero później Leon VI podjął odpowiednie kroki w celu umocnienia Tesaloniki oraz rozbudowy bizantyńskiej floty.

Upadek Tesaloniki w 904 roku stanowił wstrząs dla mieszkańców Cesarstwa Bizantyńskiego. To ogromne nieszczęście poza homilią Mikołaja znalazło odzwierciedlenie także w innych źródłach, spośród których wyróżnić można *Zdobycie Tesaloniki*, dzieło Jana Kameniatasa, naocznego świadka wydarzeń¹⁶. Zajęcie i złupienie miasta przez Arabów rozważane jest jako jeden z błędów Leona VI, który nie zareagował na prośby tesaloniczan o pomoc i odłożył wysłanie floty¹⁷. W takim tonie wypowiedział się także, w kilkanaście lat po wydarzeniu, sam Mikołaj, zarzucając władcy niedbalstwo. Patriarcha wspominał o zdobyciu Tesaloniki w liście do cesarza Romana Lekapena. Napisał wówczas, że brak reakcji ze strony panującego spowodował upadek miasta¹⁸.

s. 1216; M.J. Leszka, *Wizerunek władców pierwszego państwa bułgarskiego w bizantyńskich źródłach pisanych (VIII – pierwsza połowa XII wieku)*, Łódź 2003, s. 108.

¹¹ W.A. Farag, *Some remarks on Leo of Trypoli's attack on Thessaloniki in 904 A.D.*, „Byzantinische Zeitschrift” 82, 1989, s. 135-136; R.K. Odetallah, op.cit., s. 98.

¹² W.A. Farag, op.cit., s. 135.

¹³ G. Ostrogorski, op.cit., s. 266.

¹⁴ V. Christides, op.cit., s. 80; S. Tougher, op.cit., s. 189.

¹⁵ R.K. Odetallah, op.cit., s. 101.

¹⁶ Ioannis Caminiatae, *De Expugnatione Thessalonicae*, rec. G. Böhlig, Berlin 1973; O. Jurewicz, *Historia literatury bizantyńskiej. Zarys*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1984, s. 180; szerzej na temat autentyczności przekazu Jana Kameniatasa – A. Kazhdan, *Some Questions addressed to Scholars who believe in the Authenticity of Kaminiates' „Capture of Thessalonica”*, „Byzantinische Zeitschrift”, Bd. 71, 1978, s. 301-314; V. Christides, *Once again Caminites' „Capture of Thessaloniki”*, „Byzantinische Zeitschrift”, Bd. 74, 1981, s. 7-10; J.D.C. Frendo, *The Miracles of St. Demetrius and the Capture of Thessaloniki. An Examination of the Purpose, Significance and Authenticity of John Kaminiates' De Expugnatione Thessalonicae*, „Byzantinoslavica”, t. 58, 1997, s. 205-224.

¹⁷ S. Tougher, op.cit., s. 189.

¹⁸ Nicholas I Patriarch of Constantinople, *Letters*, s. 326. Powstanie listu datowane jest pomiędzy 25 marca 919 a 9 lipca 920 r.)

Mikołaj Mistyk, w swojej homilii, przedstawił najazd wroga jako świętokradczą inwazję hordy Asyryjczyków i Egipcjan¹⁹. Patriarchę irytowało, że najeźdźcy zachowywali się w mieście jak bohaterowie, a byli przecież uosobieniem zła. Według przekazu Mikołaja miasto zostało całkowicie wyludnione: kobiety siłą oddzielono od ich mężów, zaś wielu mężczyzn zabito. Stołeczny pasterz rozpaczał nad losem tesaloniczan, szczególnie że najeźdźca nie oszczędził nikogo, nawet mnichów i kapłanów²⁰. Część z nich zamordowano, pozostali dostali się do niewoli. Arabowie dokonali także profanacji ołtarzy i relikwii świętych, znajdujących się w kościołach. Według Mikołaja święci ponieśli „drugą śmierć męczeńską”²¹. W tekst *Homilii* wplótł patriarcha wersy biblijne. Opisując swoją rozpacz, posłużył się cytatem z Księgi Jeremiasza: „Któż uczyni moją głowę źródłem wody, a oczy moje fontanną łez, bym mógł dniem i nocą opłakiwać zabitych Córy mojego ludu?”²².

Powszechnie uważano, że Tesalonika podlegała „niebiańskiej opiece” swojego patrona, męczennika Demetriusza, który w przeszłości zawsze chronił miasto przed wrogimi atakami²³. Mikołaj, akceptując rolę św. Demetriusza jako obrońcy Tesaloniki, zastanawiał się, dlaczego męczennik pozwolił złupić miasto objęte dotąd jego opieką, dlaczego tym razem go nie uratował i wreszcie dlaczego pozwolił drwić z jego „świętej ochrony”? Zdaniem Mikołaja tesaloniczanie nie zasłużyli, żeby otrzymać odpowiedź bezpośrednio od św. Demetriusza. Polecał im szukać jej we własnych sumieniach. Czuł się jednak w obowiązku udzielić wiernym odpowiedzi. Jego zdaniem Boga zasmuciło postępowanie ludzi. Pan, kosztem ogromnej ofiary cierpienia i śmierci na krzyżu, ofiarował im wolność, a ludzie nie tylko nie docenili tego daru, ale, co gorsza, wybrali życie w grzechu²⁴. Mistyk podkreślił, że Demetriusz, widząc cierpienie Pana, spowodowane postępowaniem wiernych, odczuwał głęboki smutek i łączył się z Nim w bólu. Patriarcha twierdził, że z tego właśnie powodu zagłada Tesaloniki była Demetriuszowi całkowicie obojętna, nie złorzeczył wrogom, ani też nie wsparł przyjaciół. Męczennik nie zaprzętał sobie głowy losem tesaloniczan, mimo że znaleźli się w obliczu niebezpieczeństwa ze strony Arabów. Świadomość cierpienia Chrystusa przepełniła jego serce tak silnym bólem, że nie zareagował na przeżycia ludzi. Mikołaj twierdził, że Demetriusz nie dostrzegł nawet, jak potraktowani zostali mnisi i kapłani, czyli ludzie jemu najbliżsi²⁵. Według Josepha D.C. Frendo, patriarcha podczas tego kazania starał się potwierdzić i umocnić rolę Demetriusza, jako obrońcy Tesaloniki²⁶.

Stołeczny pasterz w mocnych słowach potępił przewinienia mieszkańców Tesaloniki. Z oburzeniem wyrzucał im, że nie potrafili bądź nie chcieli przestrzegać nakazów Pana i żyć zgodnie z wytycznymi, jakie od Niego otrzymali. Nad Boże przykazania przedkładali grzech. Ich postępowaniem kierowały zazdrość, nienawiść, pobbłazanie nadużyciom,

¹⁹ Mikołaj, *Homilia*, s. 10.

²⁰ Ibidem.

²¹ Ibidem.

²² Ibidem; Jer. 8,23 (tłum. – *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, red. M. Peter, M. Wolniwicz, Poznań 2003, s. 1129).

²³ S. Tougher, op.cit., s. 189.

²⁴ Mikołaj, *Homilia*, s. 12.

²⁵ Ibidem.

²⁶ J.D.C. Frendo, op.cit., s. 220.

brak współczucia dla potrzebujących czy wręcz radość z cudzego nieszczęścia²⁷. Mikołaj twierdził, że złe uczynki ludzi były dla Chrystusa bardziej bolesne niż wcześniejsze tortury i śmierć na krzyżu. Kaznodzieja starał się wskazać słuchaczom właściwą drogę. Polecał wiernym, aby dokonali przewartościowania swojego życia. Twierdził, że każdy z nich powinien zajrzeć w głąb swojego sumienia, by przekonać się, czy nie uczynił niczego, co przeszkadzałoby mu cieszyć się przyjaźnią i opieką Boga. Nie pominął także siebie. Mówił, że czuje się współwinnym tego, co się stało. W dalszych rozważaniach Mikołaj wskazał, że żaden grzesznik nie jest w stanie uniknąć kary. Każdemu winowajcy zasugerował zmianę kierunku myślenia, a także postępowania, aby poprzez czyny zbliżyć się do Boga. Za przykład podał wiernych z czasów Chrystusa. Byli oni uznani za godnych przebywania z Panem, ponieważ żyli według Jego nauk. Według stołecznego pasterza Bóg powinien zapomnieć o wszystkich, ponieważ w tym trudnym czasie nie znalazła się ani jedna osoba zasługująca na szacunek, której modlitwa i skrucha złagodziłyby gniew na grzeszników²⁸.

Kaznodzieja, jak widać, odpowiedzialnością za wydarzenia, które miały miejsce w Tesalonice, otwarcie obarczył jej mieszkańców. Jego zdaniem, jeżeli Bóg nie spojrzy na wiernych łaskawie, wszyscy powinni zginąć. Według Mikołaja Bóg gardzi ludźmi i dlatego ich porzucił, znenawidził ich, zamiast miłować i oni sami byli temu winni²⁹. Ludzie nie odwzajemnili miłości, którą obdarzył ich Bóg. Nie oddawali Mu należytej czci³⁰. Z tego powodu Pan, który wielokrotnie występował w obronie Tesaloniki, tym razem jej nie pomógł.

Patriarcha podkreślił, że każdy prawodawca chciałby, aby prawo przez niego ustanowione było powszechnie przestrzegane. Jeżeli ktokolwiek występuje przeciwko niemu, odbiera to jako osobistą potwarz, stanowi to dla niego źródło wielkiej udręki i cierpienia. Mimo iż nie ustanowił on tego prawa kosztem własnej ciężkiej pracy, wyrzeczeń, cierpienia czy ofiary. Po prostu obwieścił jego treść mocą swego urzędu. Mikołaj zastanawiał się, co w takiej sytuacji czuł Bóg, który ustanowił prawo przez własną ofiarę i trud³¹.

W swojej *Homilii* Mikołaj Mistrz przekazał przesłanie, w jaki sposób chrześcijanie mogą uchronić się przed tragedią, podobną do tej, która dotknęła mieszkańców Tesaloniki. Po raz kolejny stwierdził, że jedynym sposobem jest życie według praw ustanowionych przez Boga, wypełnianie Jego poleceń. Gdyby tak postępowali tesaloniczanie, ich miasto nie dostałoby się w ręce wroga. Stołeczny pasterz dążył do tego, aby jego przekaz wywarł wrażenie na wiernych i miał silniejszy wydźwięk w społeczeństwie. Mikołaj uważał, że to grzech prowadzi do śmierci potępionych, upadku miast oraz najazdów przeciwko bezbożnym³². Zdaniem patriarchy właśnie za jego przyczyną Tesalonika została zdobyta przez Arabów i dlatego Demetriusz nie pomógł jej mieszkańcom, pozwalając na rzeź ludzi, obrazę kobiet, śmierć mnichów i kapłanów oraz profanację sanktuariów³³.

²⁷ Mikołaj, *Homilia*, s. 14.

²⁸ *Ibidem*, s. 8.

²⁹ *Ibidem*, s. 10.

³⁰ *Ibidem*, s. 14.

³¹ *Ibidem*, s. 16.

³² *Ibidem*, s. 14.

³³ *Ibidem*.

Według Mikołaja, ludzie powinni znaleźć w sobie siłę, aby zrzucić niewolę grzechu, który jest źródłem wszelkiego zła na świecie i przez swoje dalsze dobre uczynki zasłużyć z powrotem na łaskę i miłość Boga.

Z listów i homilii wynika, że patriarcha w określony sposób reagował na konkretne sytuacje³⁴. Można było przewidzieć, jak ustosunkuje się do danego wydarzenia bądź wypowiedzi. Patriarcha wyrażał uczucia w charakterystyczny dla siebie sposób. W czasie wygłaszania kazań bardzo łatwo wpadał w ekstazę, szlochał, tracąc przez to dar wymowy³⁵. Był to środek oddziaływania na słuchaczy. W podobny sposób zachowywał się podczas wystąpienia w kościele Hagia Sofia po zdobyciu Tesaloniki³⁶.

Homilia patriarchy Konstantynopola to źródło, które nie pozwala odtworzyć przebiegu wydarzeń, jakie zaszły w zdobytym mieście. Umożliwia natomiast przyjrzenie się kaznodziejskim metodom Mikołaja. Tragedia Tesaloniki stała się pretekstem do refleksji i narzędziem w kaznodziejskiej działalności Mikołaja. *Homilię* skierował do konstantynopolitańczyków, u których najazd Arabów wywołał niepokój i zachwiał wiarą w ich własne bezpieczeństwo. Patriarcha przestrzegał ich, że jeżeli będą grzeszyć, to Bóg odwróci się od nich i tak jak św. Demetriusz, opiekun Tesaloniki nie podjął się jej obrony, tak i patronka Konstantynopola – Matka Boska – być może nie zechce go osłaniać. Przekaz rzuca światło na warsztat kaznodziejski czy, szerzej rzecz ujmując, literacki Mikołaja. Posługiwał się on pewnym schematem – o czym pisał Mirosław J. Leszka – a mianowicie wplatał do swoich kazań aktualne wydarzenia, nie podawał natomiast szczegółów, których bądź nie znał, bądź nie uważał za celowe przytaczać³⁷.

BIBLIOGRAFIA

ŹRÓDŁA

Ioannis Caminiatae, *De Expugnatione Thessalonicae*, rec. G. Böhlig, Berlin 1973.

Nicholas I Patriarch of Constantinople, *Letters*, Greek and English translation by R.J.H. Jenkins, L.G. Westerink, Washington 1973.

Nicholas I Patriarch of Constantinople, *Miscellaneous writings*, Greek text and English translation by L.G. Westerink, Washington 1981.

OPRACOWANIA

Christides V., *Once again Caminites' „Capture of Thessaloniki”*, „Byzantinische Zeitschrift”, t. 74, 1981, s. 7-10.

— *The raids of the Moslem of Recte in the Aegean sea: piracy and conquest (800-961 A.D.)*, „Byzantion”, t. 51, 1981, s. 76-111.

Evert-Kappesowa H., *Słowianie pod Tesaloniką*, w: *Europa – Słowiańszczyzna – Polska. Studia ku uczczeniu profesora Kazimierza Tymienieckiego*, Poznań 1970, s. 179-196.

Farag W.A., *Some remarks on Leo of Trypoli's attack on Thessaloniki in 904 A.D.*, „Byzantinische Zeitschrift”, t. 82, 1989, s. 133-139.

³⁴ J.N. Ljubarskij, op.cit, s. 58.

³⁵ Ibidem.

³⁶ Ibidem.

³⁷ M.J. Leszka, *Obraz wojny w listach Mikołaja Mistyka do Symeona, władcy bułgarskiego*, „Slavia Antiqua” 47, 2006, s.15.

- Frendo J.D.C., *The Miracles of St. Demetrius and the Capture of Thessaloniki. An Examination of the Purpose, Significance and Authenticity of John Kaminiates' De Expugnatione Thessalonicae*, „Byzantinoslavica”, t. 58, 1997, s. 205-224.
- Jurewicz O., *Historia literatury bizantyńskiej. Zarys*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1984.
- Kazhdan A., *Some Questions adressed to Scholars who believe in the Authenticity of Kaminiates' „Capture of Thessalonica”*, „Byzantinische Zeitschrift”, t. 71, 1978, s. 301-314.
- Korres T., *Some Remarks on the First Two Major Attempts of Avaroslavs to Capture Thessaloniki (597 and 614)*, „Byzantina”, t. 19, 1998, s. 171-185.
- Lemerle P. 1979, *Les plus anciens recueils des Miracles de saint Demetrius et la pénétration des Slaves dans les Balkans*, t. 1-2, Paris 1979-1981.
- Leszka M.J., *Kilka uwag na temat śmierci Prebuda, księcia Rynchinów*, „Slavia Antiqua”, t. 46, 2005, s. 57-62.
- *Obraz wojny w listach Mikołaja Mistyka do Symeona, władcy bułgarskiego*, „Slavia Antiqua”, t. 47, 2006, s. 9-16.
- *Wizerunek władców pierwszego państwa bułgarskiego w bizantyńskich źródłach pisanych (VIII-pierwsza połowa XII wieku)*, Łódź 2003.
- Ljubarskij J.N., *Zamečanja o Nikolaje Mistikie v svjazi z izdaniem jego sočinienij*, w: idem: *Vizantijskije istoriki i pisateli*, Sankt-Peterburg 1999, s. 53-67.
- Odetallah R.K., *Leo Tripolites – Ghulām Zurāfa and the Sack of Thessaloniki in 904*, „Byzantinoslavica”, t. 56, 1995, s. 97-102.
- Ostrogorski G., *Dzieje Bizancjum*, tłum. W. Ceran, H. Evert-Kappesowa, S. Wiśniewski, Warszawa 2008.
- The Oxford Dictionary of Byzantium*, t. II, New York-Oxford 1991.
- Słownik starożytności słowiańskich. Encyklopedyczny zarys kultury Słowian od czasów najdawniejszych do schyłku wieku XII*, red. G. Labuda, L. Stieber, t. V, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1975.
- Swoboda W. (oprac.), A. Brzóstkowska (tłum. i oprac.), *Testimonia najdawniejszych dziejów Słowian. Seria grecka*, z. 3, Warszawa 1995.
- Tougher S., *The Reign of Leo VI (886-912). Politics and People*, Leiden, New York, Köln 1997.
- Vickers M., *The Byzantine Sea Walls of Thessaloniki*, „Balkan Studies”, t. 11.2, 1970, s. 261-280.
- Westerink L.G., *Introduction*, w: Nicholas I Patriarch of Constantinople, *Letters*, Greek and English translation by R.J.H. Jenkins, L.G. Westerink, Washington 1973, s. XV-XXVII.

A FEW COMMENTS ON NICHOLAS MYSTIKOS'S HOMILY ON THE SACK OF THESSALONICA BY THE ARABS IN 904

Summary

Nicholas I Mystikos is primarily known for being the Patriarch of Constantinople twice (901-907 and 912-925). He is also the author of numerous letters and homilies, which are a valuable source of information on the history of Byzantium in the first quarter of the 10th century.

In the Byzantine Empire, Thessalonica was the wealthiest and second most important city after Constantinople. Following a three-day siege, the city was taken by the Arabs on 31 July 904. The enemy troops were led by a Greek renegade, Leo of Tripoli. The invaders massacred the residents, took numerous captives and plundered the city before their withdrawal. The event reverberated and was widely commented on in the Empire, with Nicholas Mystikos among the commentators. In his homily, which is believed to have been declaimed in the beginning of August (5 or 12), he referred to the tragedy of Thessalonica, thus, establishing an example of a very early and spontaneous reaction to a then current affair.

In this article the author strives to show the way in which the Patriarch presented his audience with the trauma of Thessalonica's residents, encapsulates the reasons Nicholas offered to explain the fall of the city and give a picture of the tragedy that befell its citizens. It helps also to reveal the message to the people of Constantinople hidden behind Nicholas's story.